Jan Wrana, Dominika Kuśnierz-Krupa, Michał Krupa

Konserwacje polskich architektów poza granicami kraju. Rewaloryzacja placu Chlebnaja Płoszczad w Riazaniu

(Głos w dyskusji)

Uczestnicząc w konferencji „Polskie konserwacje poza granicami Rzeczypospolitej" nie można nie wspomnieć o działalności polskich architektów na terenie krajów zachodniej i wschodniej Europy. Dzięki ich talentowi, profesjonalizmowi, a często również determinacji i odwadze powstało wiele istotnych realizacji konserwatorskich. Prace te są jednak mało rozpowszechnione, a co za tym idzie, rzadko doceniane. Nawiązując do tematu konferencji postanowiliśmy przedstawić działalność polskiego architekta Jana Wrany w Riazaniu na terenie Rosji.

Przygotowania do prac projektowych w Riazaniu rozpoczęto od poszukiwania źródeł i kontekstu rosyjskiej tradycji architektonicznej, zasad jakie tworzyły istniejący plan miasta, koncepcji realizacji i rozwoju obiektów kubaturowych. Wnioski wynikające ze studiów historycznych poparte zostały rozszerzoną dokumentacją fotograficzną zachowanych obiektów, detali, przedstawiających charakterystyczne cechy architektury i ornamentyki miasta. Trzeba podkreślić fakt, iż praca ta wykonywana była na miejscu, w obecnej rzeczywistości rosyjskiego miasta średniej wielkości. Ta fizyczna obecność w mieście stała się nieodzownym uzupełnieniem prowadzonych poszukiwań.

Riazań jest miastem o 900-letniej historii. Jak wiele innych na Wschodnioeuropejskiej Nizinie, często padał ofiarą wojen, najazdów i rewolucji. W swoim czasie stanowił stolicę Księstwa Riazańskiego, a od 1521 roku wszłedł w skład Wielkiej Rusi, rządzonej aż do 1917 przez carów, kniaziów i merów.

Przygotowania do pierwszych prac projektowych w mieście Riazań to przede wszystkim potrzeba poznania historii osadnictwa na tym terenie oraz genezy powstawania samego miasta. Pierwsza osada powstała tutaj już w IX wieku, na bursztynowym szlaku od Bałtyku do Indii i Chin. Psałterz z Cerkwi Nikity Starego podaje rok 1095 jako datę założenia grodu i zbudowania niewielkiej twierdzy na brzegu Oki. Znaczącą rolę w historii Riazania odegrał książę Oleg Światosławowicz (wnuk księcia kijowskiego Jarosława Mądrego). Jego panowanie (1094-1115) to początek świetności Księstwa Riazańskiego i początek dynamicznego rozwoju kultury, sztuki i rzemiosła na tym terenie. W 1208 roku zbudowano nowe wały obronne wokół rozszerzonego grodu. Kilka lat później gród padł ofiarą najazdu Tatrów. W roku 1300 został ponownie odbudowany, stał się wówczas stolicą Księstwa Riazańskiego i siedzibą książąt riazańskich. Wiek XV to okres rozkwitu ekonomicznego Księstwa, częstych kontaktów z Moskwą, co pozytywnie wpłynęło na rozwój kultury i sztuki. Powstały wówczas drewniane umocnienia miasta, wysokie baszty i pierwsze kamienne sobory. Potęga Riazania zaczęła niepokoić Moskwę do tego stopnia, że w 1520 r. ostatni książę riazański Iwan Iwanowicz został podstępnie zwabiony i osadzony w moskiewskim więzieniu. Księstwo Riazańskie przestało istnieć i w 1521 roku weszło w skład państwa rosyjskiego. W wieku XVI na miejscu dworu książęcego powstała nowa cerkiew i siedziba episkopatu. Około 1650 roku odbudowano po raz ostatni twierdzę riazańską. Czterdzieści lat później w Riazaniu powstał największy sobór na terytorium Rosji wg projektu arch. Buchwostowa. W 1780 roku zatwierdzono nowy plan generalny zabudowy miasta z usytuowanym w centralnej części placem handlowym. W XVIII wieku rozpoczął się okres kolejnego rozkwitu miasta, powstała wówczas dostojna, miejska zabudowa oraz parki. Wiek XX to dalsza rozbudowa i industrializacja miasta. Nowoczesność splata się z historią[1].

Mieszkańcy Riazania jeszcze do niedawna żyli w mieście „zamkniętym", odsuniętym od wpły-

BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

Wizualizacja projektu rewaloryzacji riadów (archiwum JW. PROINVEST)

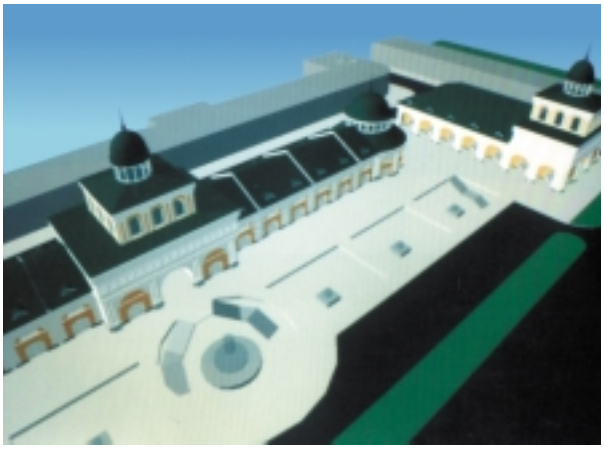

Wizualizacja projektu rewaloryzacji riadów i placu (archiwum JW. PROINVEST)

Projekt rewaloryzacji riadów (archiwum JW. PROINVEST)

Początek rewaloryzacji, po zdjęciu zniszczonych tynków (archiwum JW. PROINVEST)

Początek rewaloryzacji, uzupełnianie murów (fot. Jan Wrana)

Riady w trakcie rewaloryzacji, prace wykończeniowe (fot. Jan Wrana)

wów i zmian dokonujących się w imperium. Riazańskie zabytki, często o wielowiekowej tradycji, stopniowo zaczęły popadać w ruinę. Spotkało to m.in. kompleks riazańskiego Kremla z soborem (XV-XIX w.), monastyr Spasski z cerkwiami (XVII/XVIII w.) oraz wiele budynków użyteczności publicznej (XVII, XVIII, XIX w.). Obecnie zasadniczą strukturę architektoniczną miasta wyznacza neoklasycyzm XIX wieku, w większości o zatraconej pierwotnej funkcji, noszący znamiona tendencji politycznych ostatnich 80 lat. Obiekty te podlegają ciągłej dewastacji, czekają na opracowanie i działania konserwatorskie. Zabytki i krajobraz zostały tutaj chyba bezpowrotnie zniszczone zabudową z tzw. „wielkiej płyty", chaotycznymi inwestycjami minionej epoki oraz archaiczną infrastrukturą[2].

Jubileusz 900-lecia powstania miasta skłonił władze Riazania do rozpisania konkursu architektonicznego na projekt modernizacji placu Chlebnaja Płosz-

BPK BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

czad i przywrócenia jego historycznej funkcji. Rozstrzygnięcie, które nastąpiło w sierpniu 1994, wskazało na polskiego architekta Jana Wranę i jego propozycję. W opinii komisji konkursowej wybrana koncepcja przy daleko posuniętej modernizacji najlepiej zachowywała historyczną wartość obiektów. Plac Chlebnaja Płoszczad, będąc centralnym punktem miasta przez ostatnie kilkadziesiąt lat pełnił funkcje placu defilad i masowych uroczystości. Dokumenty historyczne jednoznacznie wskazują to miejsce jako dawny, główny ciąg handlowy miasta, miejsce reprezentacyjne, świadczące o dobrobycie i przedsiębiorczości jego mieszkańców. Usytuowanie placu handlowego w centralnej części miasta Riazań pojawia się w zachowanym Planie Generalnym z 1780 r. Przed rokiem 1917 plac otaczał szereg pawilonów handlowych. Budynki te posiadały dominanty w postaci małych wieżyczek, centralnym akcentem placu była, nieistniejąca już, wieża zegarowa, usunięta w XX wieku podczas budowy nowej arterii komunikacyjnej[3].

Zabudowa placu powstawała etapami. Około 1815 roku nastąpiło kształtowanie się założenia zgodnie z wcześniej zatwierdzonym planem. W roku 1830 architekt Binderman uporządkował zabudowę wokół placu, co pozwoliło na zaprojektowanie (arch. Boronihin) tutaj nowej kamiennej nawierzchni. W 1866 powstał kompleksowy projekt placu miejskiego z rotundowym obiektem handlowym i wieżą zegarową. Od końca XIX wieku plac rozwijał się stopniowo jako główny ciąg handlowy Riazania[4].

W chwili przystąpienia do opracowywania projektu z dawnej substancji budowlanej pozostały jedynie dwa przeciwległe ciągi zabudowy, zwieńczone wieżyczkami. Stan budynków wskazywał na daleko posuniętą degradację zarówno w zachowanej konstrukcji, jak i w strukturze technologiczno-instalacyjnej.

Projekt przedstawiał trzy wariantowe usystematyzowania funkcji placu; warianty A i C przywracały placu handlowy charakter i likwidowały komunikację na płycie placu. W wariancie A propozycja likwidacji komunikacji na płycie placu zakładała równoległą budowę tunelu komunikacyjnego (drogie, ale efektywne rozwiązanie). Wariant C przy likwidacji komunikacji na płycie placu zakładał przesunięcie ruchu poza jego obręb. Do realizacji wybrano wariant B, który pozwolił maksymalnie wykorzystać plac dla celów targowych. W projekcie założono:

- rewaloryzację riadów,
- wprowadzenie w budynkach riadów drugiej kondygnacji;
- przecięcie osiowe ciągu zabudowań;
- podkreślenie i modernizację istniejących dominant;
- wprowadzenie 2 kondygnacji arkad w celu usprawnienia wewnętrznej komunikacji;
- modernizację i wykorzystanie piwnic w wieżach skrajnych (funkcja kulturalno-gastronomiczna);
- rozbudowę wież skrajnych poprzez zamknięcie ich pierścienia, dobudowanie tamburynowych zwieńczeń z możliwością adaptacji (nowy kształt dachu opracowany został na podstawie wzoru Kremla Riazańskiego);
- doświetlenie wszystkich obiektów poprzez ciągi lukarn i świetlików;
- w zrekonstruowanym centrum miasta zaprojektowano reprezentacyjną salę obrad merostwa Riazania, placówki kulturalne i usługowe;
- obszar placu został przeznaczony dla ruchu pieszego;
- zwieńczeniem osi placu stał się pomnik Chrztu Rusi.

W chwili obecnej projekt jest zrealizowany w całości. Wydatny udział w tej inwestycji mają oprócz polskiego zespołu projektantów, dostawcy materiałów budowlanych i wykończeniowych, którzy zadbali o wysoki standard wykonawstwa. Wkrótce po zakończeniu inwestycji można było zaobserwować pozytywny wpływ modernizacji placu Chlebnaja Płoszczad na rozwój całej dzielnicy[5].

---

1 E.W. Mihajłowskij, *Riazań – Pamiętniki architektury i iskustwa*, Riazań 1985,

2 J. Wrana, *Pamięć i wizja – rosyjskie realizacje polskiego architekta* (w:) Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej, Kraków 2006;

3 ibidem,

4 N.P. Zołotyj, E.W. Pawłowa, *Riazań – 900 liet*, Riazań 1995,

5 J. Wrana, op. cit.

BPK BIBLIOTEKA CYFROWA POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ